

ELEKTR ENERGETIKA TIZIMI HOLAT PARAMETRLARINI SUN'IIY NEYRON TARMOQDAN FOYDALANIB BAHOLASH

Xudayorov Muzaffar Burhonovich
Toshkent davlat texnika universiteti,
ESTT kafedrası professori

muzaffar_hb@mail.ru

ass. Normamatov Nuriddin Nurali o'g'li
Toshkent davlat texnika universiteti,
ESTT kafedrası assistenti

mag. Muminov Ikromjon Numonjon o'g'li
Toshkent davlat texnika universiteti,
ESTT kafedrası magistranti
ikrommuminov077@gmail.com

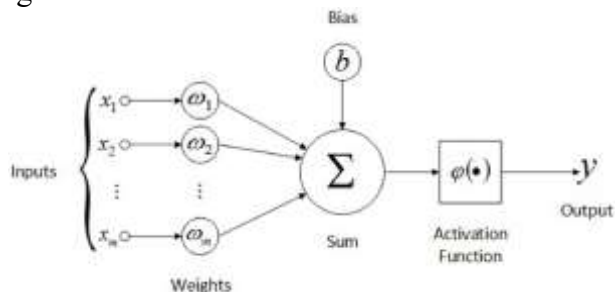
ANNOTATSIYA: Xozirda elektr energetika tizimlarini murakkablashishi natijasida ularni holatini tahlil etish murakkablashmoqda. Elektr energetika tizimi barqarorlashgan holatini modellashtirish nohiziqli tugun tenglamalari yordamida amalga oshiriladi va ularni yechish uchun odatda iteratsion usullar qo'llaniladi. Hozirgi kunda ushbu masalani yechishda sun'iy neyron tarmoqlar ham keng qo'llanilmoqda. Maqolada Nyuton – Rafson usuli va sun'iy neyron tarmoqdan foydalanib elektr energetik tizim barqarorlashgan holati hisoblangan va olingan natijalar o'zaro solishtirilgan. Hisoblash besh tugunli elektr energetik tizim misolida ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Elektr energetika tizimi, Nyuton-Raphson usuli, Gauss-Zaydel usuli, sun'iy neyron tarmoq, neyron, barqarorlashgan holat.

1. Kirish

Ma'lumki, insoning miyasi ko'plab neyronlardan iborat bo'lib, doimiy ravishda axborotlarni qayta ishlovchi o'ziga xos "hisoblovchi to'ri" dan iborat [1]. Neyron tarmoqlari inson miyasidagi neyronlarning kompyuterlashgan ko'rinishi bo'lib, har bir SNT bir biri bilan bog'langan va ma'lumotni qayta ishlovchi neyronlardan iborat. Tashqi ma'lumot ma'lumotlarini qabul qilib oluvchi neyronlar qatlami kirish neyronlari, tayyor natijalarni beruvchi neyronlar chiquvchi neyronlar deb ataladi. Oraliq neyronlari ichki yoki yashirin neyronlar deyiladi. Har bir neyronda bir nechta kirish bo'lib, faqat bitta chiqish bo'ladi. SNTlarning eng afzal tomoni ularni o'rgatish mumkinligidir, ya'ni chiquvchi signallar xatosini maqsadli ravishda eng kichik qiymatgacha kamaytirish mumkin [2].

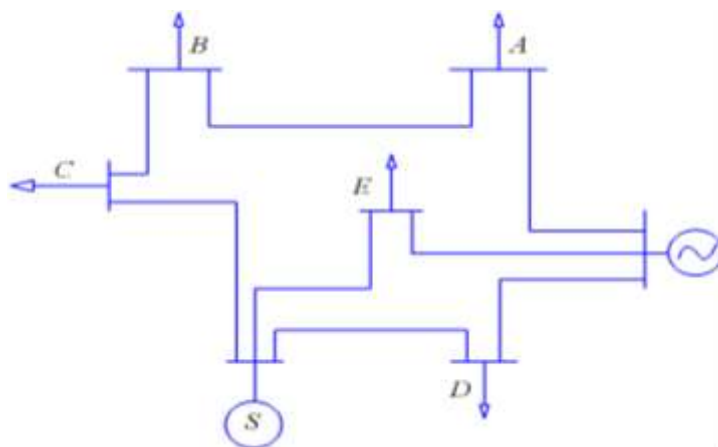
SNTning asosi bo'lib sun'iy neyron hisoblanadi (2-rasm) va u kirish, chiqish, faollashtirish funktsiyasi, summator va neyron siljishi (bias) dan iborat. Har bir kirish signali ma'lum bir "og'irlik"ga ega.

2-rasm. Sun'iy neyron modeli.

2. Nyuton – Rapson usulida elektr energetika tizimi holatini hisoblash

Elektr energetika tizimi holatini hisoblash uchun quyidagi sxemadan foydalanamiz (3-rasm). U beshta tugun, yuklama, bitta stansiya va cheksiz quvvat manbadan iborat.

3-rasm. Elektr energetika tizimi sxemasi

Yuklama bo'yicha ma'lumot 1-jadvalda, sxema bo'yicha ma'lumot esa 2-jadvalda keltirilgan.

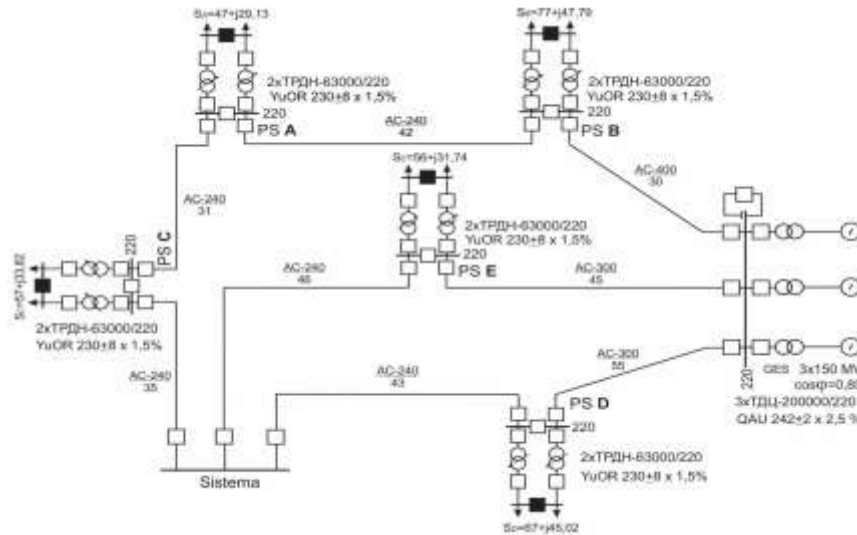
1-jadval. Shinalardagi yuklamalar.

	Shina A	Shina B	Shina C	Shina D	Shina E
P_1 (Mvt)	52	70	79	76	68
P_2 (Mvt)	50	68	67	74	66
P_3 (Mvt)	48	66	65	72	64
P_4 (Mvt)	66	62	59	68	60
P_5 (Mvt)	63	79	87	85	76
Q_1 (MVar)	25,18472	33,90255	35,99335	41,02045	28,96789
Q_2 (MVar)	24,21608	32,93391	30,52601	39,94096	28,1159
Q_3 (MVar)	23,24744	31,96527	29,61479	38,86147	27,2639
Q_4 (MVar)	31,96523	30,02798	26,88113	36,7025	25,55991
Q_5 (MVar)	30,51228	38,26143	39,63831	45,87814	32,37587

2-jadval. Elektr energetika tizimi sxemasi bo'yicha ma'lumot.

EUL	U_n	EUL	R_0	X_0	$B_0 \cdot 10^{-4}$	
bosh - oh	kV	markasi	uzunligi, km	om	om	
G – B	220	AC-400	30	0.075	0.42	0.027
B – A	220	AC-240	42	0.121	0.435	0.026
A – C	220	AC-240	31	0.121	0.435	0.026
C – Sist	220	AC-240	35	0.121	0.435	0.026
G – E	220	AC-300	45	0.096	0.429	0.0264
E – Sist	220	AC-240	46	0.121	0.435	0.026
G – D	220	AC-300	55	0.096	0.429	0.0264
D – Sist	220	AC-240	43	0.121	0.435	0.026

Yuklama berilganda har bir tugundagi kuchlanish va uni og'ish burchagini aniqlash DIGSILENT PowerFactory dasturida Nyuton – Rapson usulidan foydalanib aniqlangan.

4-rasm. Tanlangan sxemaning prinsipial sxemasi.

Yuklamalar berilganda Nyuton – Rapson usulidan foydalanib shinalardagi kuchlanishlar va ularni og‘ish burchaklari 3 – jadvalda keltirilgan.

3 – jadval.

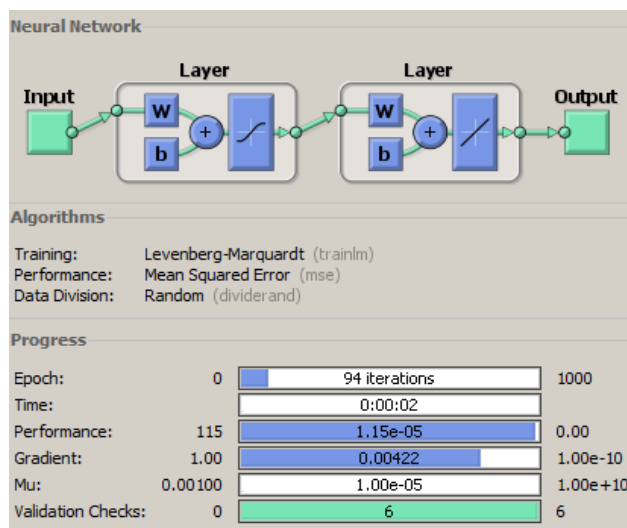
	Shina A	Shina B	Shina C	Shina D	Shina E
U_1 (kV)	6,133828	5,930085	5,881859	6,018489	6,084519
U_2 (kV)	6,151551	5,951327	5,909349	6,027073	6,092985
U_3 (kV)	6,173292	5,972878	5,92486	6,040765	6,105939
U_4 (kV)	6,129817	5,961082	5,92337	6,038003	6,10136
U_5 (kV)	6,079519	5,879147	5,846624	5,986465	6,055647
$U_{1\text{phiu}}$ (grad)	1,484291	-0,8926295	-1,657673	0,1138167	0,621181
$U_{2\text{phiu}}$ (grad)	1,667045	-0,6632786	-1,286867	0,2119523	0,7245269
$U_{3\text{phiu}}$ (grad)	1,908016	-0,4125734	-1,094695	0,3736177	0,8920599
$U_{4\text{phiu}}$ (grad)	1,337883	-0,5388077	-1,091214	0,3423419	0,8485606
$U_{5\text{phiu}}$ (grad)	0,8800856	-1,478829	-2,082702	-0,258953	0,2580654

3. Sun'iy neyron tarmogi asosida elektr energetika tizimi holatini hisoblash.

Sun'iy neyron tarmoqdan foydalanib elektr energetika tizimini tahlil qilishda [3] tashqi ma'lumotlarini ya'ni bizga berilgan elektr sxemasidagi har bir shinadagi oldingi 50ta aktiv reaktiv va yuklamalar (P_A, P_B, P_C, P_D, P_E va Q_A, Q_B, Q_C, Q_D, Q_E) kiritamiz. Bular qabul qilib oluvchi neyronlar qatlamini tashkil etadi. So'ngra yashirin qatlam neyronlarida o'rgatish va tekshirish amalga oshiriladi va natija bitta chiqish qatlamiga beriladi [4]. Oxirida har bir shinadagi kuchlanishlar U_A, U_B, U_C, U_D, U_E va kuchlanishlar og'ishi $U_{\text{phiu}}, U_{\text{phiu}}, U_{\text{phiu}}, U_{\text{phiu}}, U_{\text{phiu}}$ olinadi. Bu neyronlar *chiquvchi neyronlar* deb ataladi.

SNT da kiruvchi ma'lumotlar (yuklamalar) o'zgaruvchan ma'lumotlardir. Elektr sxemasidagi EUL larining hamma parametrlar o'zgarmas [5]. SNT 10ta kiruvchi neyronlar (P_A, P_B, P_C, P_D, P_E va Q_A, Q_B, Q_C, Q_D, Q_E), 17 ta yashirin neyron va 10 ta chiqish bor (U_A, U_B, U_C, U_D, U_E va $U_{\text{phiu}}, U_{\text{phiu}}, U_{\text{phiu}}, U_{\text{phiu}}, U_{\text{phiu}}$).

SNT asosidagi modelni hosil qilishda 50 ta kirish-chiqish statistic to'plamidan foydalanildi. Shulardan 70 % o'qitish uchun, 30 % esa tekshirish uchun ishlatildi. O'qitilish uchun Levenberg-Marquardt usulidan foydalanildi (5-rasm).

5-rasm. SNT da o'qitilish jarayoni

SNT yordamida olingan natijalarni Nyuton – Rapson usulida olingan natijalar bilan solishtiramiz natijalari 4 – jadvalda keltirilgan.

4-jadval. Barqarorlashgan holatni xisoblash natijalarini solishtirish.

Shina 1	Nyuton - Rapson		Sun'iy Neyron Tarmoq		Farqi		
	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	
P ₁ ,Q ₁	6,133828	1,484291	6,134	1,484	0,002804043	0,01960532	
P ₁ ,Q ₁	6,151551	1,667045	6,152	1,667	0,00729844	0,002699387	
P ₁ ,Q ₁	6,173292	1,908016	6,162	1,908	0,183252191	0,000838574	
P ₁ ,Q ₁	6,129817	1,337883	6,13	1,338	0,002985318	0,008745159	
P ₁ ,Q ₁	6,079519	0,8800856	6,08	0,8802	0,007911184	0,012998736	
Shina 2	Nyuton - Rapson		Sun'iy Neyron Tarmoq		Farqi		
	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	
	P ₂ ,Q ₂	5,930085	-0,8926295	5,93	-0,8927	0,00143339	0,007898014
	P ₂ ,Q ₂	5,951327	-0,6632786	5,951	-0,6631	0,005494875	0,026926845
	P ₂ ,Q ₂	5,972878	-0,4125734	5,962	-0,4175	0,182455552	1,491602339
P ₂ ,Q ₂	5,961082	-0,5388077	5,961	-0,539	0,001375608	0,035689913	
P ₂ ,Q ₂	5,879147	-1,478829	5,879	-1,479	0,002500425	0,011563203	
Shina 3	Nyuton - Rapson		Sun'iy Neyron Tarmoq		Farqi		
	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	
	P ₃ ,Q ₃	5,881859	-1,657673	5,882	-1,658	0,002397144	0,019726448
	P ₃ ,Q ₃	5,909349	-1,286867	5,909	-1,287	0,005906245	0,010335178
	P ₃ ,Q ₃	5,92486	-1,094695	5,917	-1,091	0,132837587	0,338680110
P ₃ ,Q ₃	5,92337	-1,091214	5,923	-1,091	0,006246834	0,019611185	
P ₃ ,Q ₃	5,846624	-2,082702	5,847	-2,083	0,006430648	0,014308336	
Shina 4	Nyuton - Rapson		Sun'iy Neyron Tarmoq		Farqi		
	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	
	P ₄ ,Q ₄	6,018489	0,1138167	6,018	0,1139	0,008125623	0,073187854
	P ₄ ,Q ₄	6,027073	0,2119523	6,027	0,2123	0,001211216	0,164046344
	P ₄ ,Q ₄	6,040765	0,3736177	6,034	0,3733	0,112114683	0,085105813
P ₄ ,Q ₄	6,038003	0,3423419	6,038	0,3423	4,96853E-05	0,012239226	
P ₄ ,Q ₄	5,986465	-0,2589536	5,986	-0,259	0,007768126	0,017918268	
Shina 5	Nyuton - Rapson		Sun'iy Neyron Tarmoq		Farqi		
	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	

	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak	Kuchlanish	Burchak
P ₅ ,Q ₅	6,084519	0,621181	6,084	0,6208	0,008530572	0,06133478
P ₅ ,Q ₅	6,092985	0,7245269	6,093	0,7243	0,000246184	0,031316988
P ₅ ,Q ₅	6,105939	0,8920599	6,099	0,898	0,11377275	0,661481069
P ₅ ,Q ₅	6,10136	0,8485606	6,101	0,8481	0,005900672	0,054280154
P ₅ ,Q ₅	6,055647	0,2580654	6,056	0,2583	0,00582893	0,090907189

Xulosa

Elektr sistemasida quvvat oqimini tahlil qilishning asosiy muammosi qisqa vaqt ichida ko'p parametrlarni tahlil qilish kerakligidir. Bu muammoni bartaraf etish uchun bir qancha zamonaviy elektr sistemasida quvvat oqimini tahlil qilish metodlardan biri sun'iy neyron tarmoqlardir.

Maqolada beshta shinali sistemada quvvat oqimining tahlili har tomonlama tahlil qilingan. Birinchi klassik usulda ya'ni Nyuton – Rapson metodida bajarilgan. Shundan so'ng sun'iy neyron tarmoqda bajarilgan. Taqqoslash uchun yechimlar 4 – jadvalda berilgandan ko'rinib turibdiki. Taklif etilayotgan metod yechimlari satatistikasi klassik metod yechimlariga yaqinlashish xatoligi chegaralarini qanoatlantiradi. Taqqoslashlardan ko'rinib turibdiki elektr sistemaning quvvat oqimi muammolarini tahlil qilishda sun'iy neyron tarmoq metodidan foydalanish mumkin ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M. B. Khudayarov, N.N. Normamatov, T.A. Ikramov. Using artificial neural network to calculate steady state conditions // Karakalpak Scientific Journal, Vol.4, Issue 1, 2021, 9-16 <https://uzjournals.edu.uz/karsu/vol4/iss1/2/>.
2. W.S. McCulloch and W. Pitts, "A Logical Calculus of The Ideas Immanent in Nervous Activity", Bull. Math. Biophys, 5 1943, 115-133 betlar.
3. "Power flow analysis by Artificial Neural Network" International Journal of Energy and Power Engineering 2013; 204-208 betlar.
4. R. E. Bourguet, P. J. Antsaklis, "Artificial Neural Networks in Electric Power Industry", Technical Report of the ISIS (Interdisciplinary Studies of Intelligent Systems) Group, No. ISIS-94-007, Univ of Notre Dame, April 1994. 1-2 betlar.
5. Muzaffar Khudayarov, Nuriddin Normamatov Power system steady state calculations using artificial neural networks. In E3S Web of Conferences (Vol. 216). EDP Sciences. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202021601102>.

